Politikai átrendeződés a Perzsa-öbölben?

A kuvaiti és ománi uralkodóváltás tanulságai

Political Rearrangement in the Persian Gulf?

Implications of Kuwaiti and Omani

Succession Processes

SZALAI MÁTÉ – VARA BÁLINT

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Lektorálta:

Baranyi Tamás Péter

Szöveggondozás:

T-Kontakt Kft.

Tördelés:

Lévárt Tamás

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.hu>

A publikáció a Tempus Közalapítvány által nyújtott
Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával készült.

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét
tükrözik és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági
és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

© Szalai Máté – Vara Bálint, 2021.

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2021.

ISSN 2416-0148

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.27>

Összefoglalás: Az elemzés célja két Perzsa-öböl menti kisállam, Kuvait és Omán 2020-ban lezajlott örökösödési folyamatának, valamint azok következményeinek értékelése. Ugyan a két ország politikai rendszere számos eltérő jellegzetességgel bír, hasonlóságokat láthatunk a rezsimek szerepében, valamint a tavaly végbe ment uralkodóváltások politikai kontextusában, elsősorban a generációk közötti vetélkedés kiéleződése, valamint a megváltozott információs környezet átalakulása tekintetében. Ugyan egyik esetben sem vonhatunk le még végleges következtetéseket, egyelőre mégis úgy tűnik, hogy az öröklés után elindult folyamatok Omán esetében nagyobb stabilitáshoz vezetnek.

Kulcsszavak: Kuvait, Omán, Perzsa-öböl

Abstract: *The aim of the analysis is to evaluate the succession process and its consequences taking place in 2020 in two small states of the Persian Gulf, Kuwait and Oman. Although the political system of the two countries has different particularities, we can spot several similarities when it comes to the role of regimes and the political context of the succession processes, especially in terms of the intensifying rivalry between generations and the transformation of the informational environment. Although we cannot draw final conclusions yet, so far it seems that the developments taking place after succession will probably lead to greater stability in the case of Oman.*

Keywords: *Kuwait, Oman, Persian Gulf*

A 2020-as év válságai a legtöbb közel-keleti és észak-afrikai államot politikai és gazdasági nyomás alá helyezték. A meglévő társadalmi problémák kiéleződése, az iráni–amerikai feszültségek növekedése, valamint az új koronavírus által okozott egészségügyi és gazdasági krízis több országban vezetett ellenállási mozgalmak újra- vagy feléledéséhez, különös tekintettel Irakra vagy Libanonra. A Perzsa-öböl menti államok nagyobb válság nélkül vészelték át ezt az időszakot, ami korántsem volt magától értetődő, különösen két ország: Kuvait és Omán esetében, ahol uralkodóváltás is lezajlott. Mindkét államban egy, a nemzeti és nemzetközi politikát évtizedekig meghatározó, karizmatikus vezető halála következtében került hatalomra új monarchia, látszólag nagyobb politikai kihívás nélkül. A gyakorlatban azonban a trónutódlás folyamata, valamint az azóta bekövetkezett események mindkét esetben felhívják a figyelmet a kuvaiti és ománi politikai rendszer sajátosságaira: erősségeire és gyengeségeire egyaránt.

Az elemzés célja a 2020-as kuvaiti és ománi uralkodóváltások folyamatának értelmezése, összehasonlítása és következményeinek azonosítása. Ennek érdekében először megvizsgáljuk a trónutódlás kérdését az Öböl menti politikai rendszerek

kontextusában, majd az esettanulmányok előtt bemutatjuk a 2011 utáni politikai környezet legfontosabb tendenciáit. Az elemzés végén meghatározzuk az uralkodóváltás folyamatának tanulságait az ománi és kuvaiti rezsimek működésével és jövőjével kapcsolatban.

AZ URALKODÓVÁLTÁSOK ÉRTELMEZÉSE

A trónutódlás kérdése az Öböl menti országok számára a politikai rendszer [egyes jellemzői](#) miatt különösen fontos a legtöbb monarchiához képest is. Az uralkodó a hat állam egyikében sem rendelkezik kizárólagos hatalommal, mivel a család tagjai kiterjedt politikai és gazdasági befolyással rendelkeznek. A dinasztia szerepe a hatalomgyakorlásban kettős: egyszerre segítik az uralkodót, de a legfontosabb ellensúlyát is képezik, megakadályozva a monarchia teljhatalmi törekvéseit.

Ez utóbbi törekvés sikeressége az egyes országokban számos tényezőn múlt, de a 20. századi államépítés során [két fő okra vezethető vissza](#): egyrészt a társadalmon belüli egyéb erőcsoportok befolyására, másrészt a család abszolút és a társadalomhoz mért relatív méretére. Kuvaitban például (ahol a kereskedőréteg történelmileg erős volt, az uralkodócsalád pedig kisebb) a família tagjai a túlélés érdekében jobban összezárnak. Ezzel ellentétben Katarban az ország periférikus elhelyezkedése miatt a gazdasági elit sosem vált a politikai elit igazi vetélytársává, a Száni család pedig a teljes társadalomhoz képest az egyik legnagyobb méretű, globális összehasonlításban is. Ennek következtében a katar emír számára a rokonok sokkal jelentősebb kihívást jelentenek, mint bármelyik potenciális ellenzéki csoport a katar társadalomban.

A családon belüli hatalmi harcokat jellemzően elfedik a közel-keleti politikai rendszerek rezsimstruktúrájával kapcsolatos feltételezések. A [hagyományos értelmezés szerint](#) a régió társadalmainak politikáját az egyes politikai és gazdasági elitcsoportok közötti harcként írhatjuk le, amely versengést alapvetően átalakította a modern államok 20. századi megjelenése. Ez a folyamat ugyanis egy-egy (általában már domináns helyzetben lévő) elitcsoportot olyan hatalommal ruházta fel, amellyel a riválisok nem tudták felvenni a versenyt. Ezek a csoportok nem tűntek el, hanem kiszorultak a politikai hatalomból, radikalizálódtak, vagy például [új szövetségeket építettek](#). Így a kormányzás jogát megszerző elit az államépítést a saját formájára tudta alakítani úgy, hogy az állami intézmények folyamatosan újratermeljék hatalmát a többi erőcsoporttal szemben. Az e folyamat révén kialakult rezsimek politikai tevékenységét így nem elsősorban az államon kívülről érkező külső, hanem a belső fenyegetések kezelése határozza meg.

Ebben a modellben azonban gyakran nem kerülnek nevesítésre a rezsimen belüli fenyegetések. Mindegyik Öböl menti monarchiában látható ugyanis, hogy a rezsim tagjai ugyan együttműködnek a rendszer fenntartása érdekében, de ezen túl saját politikai befolyásukat folyamatosan növelni akarják. Ezek a tendenciák

kihatnak az egyes államok politikai folyamataira és szakpolitikai döntéseire is: Katarban az országot 1995-ig irányító Khalífa ibn Hamad Ál Száni például közel állt a szaúdi uralkodócsaládhoz, így az ellene puccsot szervező fia, Hamad ibn Khalífa Ál Száni igyekezett eltávolodni Rijádtól. Bahreinben a Khalífa családon belül a 2000-es évek óta egyre növekvő szerepet játszik a dinasztia úgynevezett Khaválid-ága, amelynek tagjai az uralkodóhoz képest is síita-ellenesebb politikát igyekeznek érvényesíteni az ország bel- és külpolitikájában egyaránt. Ezek a politikai változások a rezsimen belüli viszonyok ismerete nélkül gyakran értelmezhetetlenek maradnak, vagy irracionálisnak tűnhetnek.

A rezsimen belüli feszültség kezelésének számos formális és informális módja áll rendelkezésre az uralkodó és a család számára. Kuvaitban az uralkodócsalád [két legfontosabb ága](#), az Ál Dzsábir és Ál Szálím sokáig felváltva adta a királyt. Szaúd-Arábiában [2006-ban létrejött a Hűség Tanácsa \(Hijat al-Baj'a\)](#) amely a Szaúd-családon belüli különböző erőközpontokat képviselő ötvenhárom rokonból állt össze. A hatalommegosztás e példáin túl az öröklési rend törvénybe foglalása is hasznos eszköz lehet a családon belüli feszültségek megelőzésére és kezelésére. Ennek a lépésnek az érzékeny jellegét jól mutatja, hogy az Öböl-államok felében a trónutódlás intézményesítése nem a függetlenedés után, hanem jóval később történt meg (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat

Az utódlások szabályozása és száma a Perzsa-öböl menti monarchiákban

	Függetlenség éve	Utódlás szabályozása	Utódlások száma (és időpontja)	Kikényszerített utódlások száma
Bahrein	1971	1973	1 (1999)	0
Egyesült Arab Emírségek (EAE)	1971	1971	1 (2004)	0
Katar	1971	2004	3 (1972, 1995, 2013)	2 (1972, 1995)
Kuvait	1961	1961	5 (1965, 1977, 2006, 2006, 2020)	0
Szaúd-Arábia	1933	1992/2004	6 (1953, 1964, 1975, 1982, 2005, 2015)	2 (1964, 1975)
Omán	1971	1996/2021	1 (2020)	0

Forrás: Szalai, 2015 (frissítve)

A dinasztikus politika átláthatatlan jellegéből adódóan csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre azzal kapcsolatban, hogy az egyes rezsimek mennyire összetartók. Az utódlások szabályozásának időpontja mellett következtetést tudunk levonni a kikényszerített utódlások számából is (lásd az 1. táblázatot). Hat országból négyben a függetlenség óta eltelt időszakban nem történt rezsimen belüli puccs, Katarban és Szaúd-Arábiában azonban az uralkodóváltások két- és egyharmada erőszakosan történt.

Mindezek alapján a rezsim stabilitása tekintetében három kategóriába sorolhatjuk az Öböl-államokat. Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek és Kuvait uralkodócsaládjai ugyan nem egységesek, de a belső hatalommegosztásnak köszönhetően eddig nem törtek ki látványos belső konfliktusok. A katarai és szaúdi dinasztia tagjai ezzel szemben több esetben politikai és személyes konfliktusban állnak egymással, melynek következtében az uralkodóknak szinte folyamatos belső nyomással kell szembenézniük. A harmadik csoportba egyedül Omán tartozik, ahol az ország ötvenéves modern történelme során a jelen elemzésben vizsgált esetet megelőzően nem került sor uralkodóváltásra, így nem tudunk a korábbi esetekből általánosítani.

A 2020-AS UTÓDLÁSOK POLITIKAI KONTEXTUSA

Az elmúlt egy évben történt ománi és kuvaiti uralkodóváltások politikai kontextusát számos új elem is meghatározta. Egyrészt a 2011-ben kezdődő, „arab tavasznak” nevezett eseménysor után történt időszakban számos új regionális tendenciát láthattunk, amelyek kihatottak a monarchikus rezsimek fenntarthatóságára. Kristin Smith Diwan 2017-es tanulmányában öt ilyen dinamikát azonosított:

- *A generációs vetélkedés kiéleződése:* a 21. században a térségben egyre nagyobb teret követelnek maguknak az uralkodócsaládok fiatalabb generációi, amelyek a szenioritás elvének dominanciája miatt ezt megelőzően háttérbe szorultak, a globalizáció jelentette változások miatt azonban jelentősen megerősödtek. Ehhez az új generációhoz tartozik a katarai uralkodó, Tamím ibn Hamad Ál Száni, akárcsak az emírségi és szaúdi trónörökösök, Muhammad ibn Zájid és Muhammad ibn Szalmán.
- *A populista kísértés:* az új generáció előretörése, valamint az információs és kommunikációs fejlődés következményeként az uralkodócsaládok tagjai egyre inkább az eddig a politikából kizárt szélesebb társadalom támogatását igyekeznek felhasználni saját pozícióik erősítésére. A már említett Muhammad ibn Szalmán és a bahreini trónörökös, Szalmán ibn Hamad is ilyen eszközökkel igyekezett kiterjeszteni befolyását (változó sikerrel).

- *Külső szereplőkkel való fokozottabb kapcsolatépítés:* a regionális tradícióknak megfelelően az uralkodócsalád tagjai eddig is igyekeztek más országok politikai és gazdasági elitjével kapcsolatot építeni, az elmúlt időszakban ugyanakkor (nem mellesleg a Trump-adminisztráció perszonalizált működése miatt) ez a tendencia láthatóan felerősödött.
- *Megváltozott információs környezet:* a közösségi média elterjedésével és az internethálózat kiépülésével a kommunikációs kampányok szerepe megnövekedett, különösen egy rivális befolyásának aláásása céljából. A 2017-es katari blokád megelőzően például Tamím ibn Hamad Ál Száni emír ellen dezinformációs kampány indult, de a szaúdi trónörökös ellen és mellett is megfigyelhető volt számos mesterségesen felerősített narratíva az elmúlt években.

Másrészt a [regionális tendenciának](#) megfelelően az „arab tavaszt” követően az Öböl-államokban is [központosítottabbá vált az államhatalom](#) gyakorlása. A számos országot káoszba döntő felkelési hullámból a térség vezetői azt a tanulságot vonták le, hogy a korábbiaknál is keményvonalasabb, a társadalmi csoportokat megosztó politikai stratégiával lehet biztosítani a belső stabilitást. Ez kihatott az öröklési szabályokra is: az eddig megszokott szenioritás alapelve helyett előtérbe került az uralkodók elsőszülött fiúgyermekének helyzetbe hozása. Ez több ország esetén is felboríthatja az egyes ágak közötti érzékeny egyensúlyt (lásd később).

Harmadrészt természetesen a politikai stabilitás tekintetében nem feledkezhetünk meg az új koronavírus okozta [gazdasági és egészségügyi válságról](#) sem. A Perzsa-öböl térsége (feltételezhetően az országoknak a globális politikai és gazdasági térben való mély integrációja miatt) a vírus terjedésének egyik regionális gócpontjává vált. Ez a dinamika (kiegészülve az olajpiaci bizonytalanságokkal és az egyéb gazdasági kihívásokkal) előre nem látható következményekkel járhat a politikai rendszerekre, így az ebben az időszakban zajló uralkodóváltások önmagukban is releváns esettanulmányokat jelentenek.

TRÓNUTÓDLÁSOK 2020-BAN

KUVAIT

A hat Öböl menti monarchia közül Kuvait rendelkezik a legerősebb demokratikus hagyományokkal. A regionális kereskedelembe való beágyazottság és az ország geopolitikai elhelyezkedése következtében társadalma sok szempontból heterogénebb, mint a többi kisállamé. Ennek következtében a politikai élet is sokszínűbb, a számos (monarchista, liberális, iszlamista, síita, törzsi stb.) elitcsoport megléte folyamatos egyensúlyozást követel meg a rezsim részéről. Ennek egyszerre láthatók pozitív, de negatív következményei is a belpolitikai stabilitás vonatkozásában.

Kuvait belpolitikai rendszerének fejlődésében fordulópontot jelentett az 1990–1991-es iraki invázió. Az amerikai vezetésű koalíció sikeres beavatkozását követően a rezsim ugyan meg tudta tartani hatalmát, de (a többi Öbölbeli monarchiához hasonlóan) korlátozott liberalizációs folyamatokra kényszerült a társadalmi feszültségek kezelése céljából. Ennek köszönhetően a [kormány újra életre hívta](#) az 1986-ban feloszlott Nemzetgyűlést és az ugyanekkor [felfüggesztett alkotmányt](#). Ezt követően viszonylag rendszeresen tartottak választásokat az országban. Ennek ellenére a kormányzás autoriter jellege továbbra is megmaradt: a közvetlen társadalmi legitimációval rendelkező törvényhozásnak regionális összehasonlításban tágabb jogkörei vannak, de ezek még messze állnak az európai standardoktól.

2006 és 2020 között Szabáh al-Ahmad al-Szabáh irányította az emírséget uralkodóként, ezt megelőzően azonban már az 1960-as évek óta vezető kormányzati tisztségeket foglalt el. A több mint fél évszázados politikai pályafutása során meghatározó szereplőjévé vált nemcsak a kuvaiti államfejlődésnek, de az arabközi politikának is. Regnálása alatt a kuvaiti makrogazdasági és emberi jogi helyzet is javult, ugyanakkor néhány kihívást nem sikerült kezelnie. Egyrészt az „arab tavasz” során nem volt megfigyelhető a bahreinihez hasonló destabilizálódás, de a főleg fiatalok által vezetett mozgalmak [nagy nyomást helyeztek a rezsimre](#). Ezek a társadalmi csoportok a 2000-es években szerveződő „narancs mozgalomra” építkezve a szomszédos államokban tüntetőkhöz képest nagyobb beágyazottsággal rendelkeztek. A 2012 februárjában tartott választásokon ellenzéki pártok kerültek többségbe, ennek köszönhetően a kormány feloszlatta a Nemzetgyűlést, és több mint egy évvel kitolta a voksolás időpontját. Ezek a politikai-társadalmi feszültségek (a nagyszabású szociális juttatások ellenére) a mai napig fennmaradtak, [csökkentve az állam és a rezsim legitimitációját](#).

Másrészt Szabáh emírnek a politikai eliten belüli polarizációt sem sikerült visszafordítania. Az elmúlt évtizedekben [kiéleződött a viszony](#) a rezsim által irányított végrehajtás és az azon kívülálló elitek képviselőit ellátó törvényhozás között, ami nagyban lassította a döntéshozatali folyamatokat. Szabáh emír ki-mondottan kritizálta a Nemzetgyűlést és uralkodása alatt igyekezett bővíteni a kormány jogkörét, amely nagy ellenállást váltott ki a rivális elitek és a szélesebb társadalom körében egyaránt.

Harmadrészt az emír a családon [belüli hatalmi egyensúlyt](#) is felrúgta. A 20. században az uralkodócsalád két ága, az Ál Szálím és Ál Dzsábír képviselői egymást követték a trónon, ezzel egyensúlyozva ki a személyes ambíciókat. Szabáh emír ugyanakkor változtatni kívánt a status quón, és igyekezett aláásni az Ál Szálím-ág befolyását. Leglátványosabb lépése e tekintetben az ugyan-csak az Ál Dzsábír csoporthoz tartozó féltestvérének, Naváfnak trónörökösi kinevezése volt.

Éppen ezért Szabáh 2020-as halálakor még nem volt teljesen magától értetődő, hogy a család és a Nemzetgyűlés elfogadja-e Naváfot tényleges uralkodónak (bár ez végül gond nélkül sikerült). Az idén nyolcvannégy éves

[vezetőt nem tartják befolyásos politikusnak](#): hírnevét nagyban csorbítja, hogy az 1990–91-es iraki megszállás során védelmi miniszteri pozíciót töltött be, működését pedig sikertelennek ítélték meg. Mivel ő maga is idős, uralkodását a legtöbb kuvaiti politikai csoport átmenetinek ítéli, így a 2020-as utódlásnál fontosabbnak tekintik a következő hatalomátadást.

A [versengés](#) ugyanakkor a korábbiaktól ellentétben nem az Ál Szálím- és Ál Dzsábir-ág között, hanem utóbbin belül zajlik. Az előző részben említett generációk közötti hatalomátadáson túl a vetélkedést természetesen személyes uralkodói ambíciók is befolyásolják, elsősorban Naváf két unokatestvére, a nyolcvanéves Nászir ibn Muhammad és az ötvennyolc éves Ahmad ibn Fahad között. A rivalizálás az elmúlt időszakban a nyilvánosság előtt zajlott, mivel a két politikus igyekezett az egyes politikai erőcsoportokat maga mellé állítani.

Tartva a fokozódó belső feszültségektől, Naváf emír saját féltestvérét, Misaal al-Ahmad al-Dzsábir al-Szabáht [kérte fel koronahercegnek](#), amelyet a parlament [egyöntetűen támogatott](#). A nyolcvanéves politikus a világ legidősebb trónörököse, jelölésével egy, a politikától eddig távol álló, miniszteri tapasztalattal rendelkező, a Nemzeti Gárdát vezető rokont neveztek ki. A Dzsábir-ágon belüli rivalizálást Misaal esetleges hatalomra kerülése nem oldaná fel, csak elnyújtaná.

A belpolitikai helyzetet bonyolítja a 2020 végén, az utódlás és az új koronavírus okozta válság árnyékában tartott [törvényhozási választások eredménye](#). A Nemzetgyűlés képviselőinek majdnem kétharmada elvesztette mandátumát, utat engedve elitellenes jelölteknek, akik a korrupció felszámolásának és a kormányzókéesség javításának ígéretével kampányoltak. Az új parlament összetételében a szunnita és síita iszlamista képviselők száma megmaradt, a liberális és kormánypárti politikusoké viszont csökkent, teret adva a hagyományos törzsi alapokon induló jelölteknek. A csoportok közötti erőviszonyok alakulásával szemben [fontosabb](#) az egyes csoportok belső dinamikájának változása, a hagyományos elit (és nem feltétlenül rezsim)-ellenes politikusok előretörése. Ennek következtében a törvényhozás a korábbinál megosztottabb volt, így a kormány röviddel megalakulása után, 2021 elején össze is omlott. Az új kabinet megszervezésére Naváf emír Szabáh al-Khálid al-Szabáh külügyminisztert [kérte fel](#), aki egyes pletykák szerint maga is uralkodói ambíciókkal bír.

Az utódlás után kialakult belpolitikai helyzet egyelőre [inkább negatív külpolitikai és nemzetközi politikai hatással](#) jár. Egyrészt, mivel Szabáh emír évtizedek alatt szinte példa nélküli külpolitikai tapasztalatot gyűjtött össze, a perszonalizált arabközi politikában pedig meghatározó közvetítő szerepet töltött be (legújabbban a katarai válságban), ezt a szerepet pedig utódjai [nem tudják automatikusan átvenni](#), a kuvaiti külpolitika valószínűleg a korábbiaknál (is) passzívabb lesz. Másrészt, ahogy az előző részben említettük, a fokozódó rezsimen belüli rivalizálás lehetőséget teremthet külső hatalmak (elsősorban Irán, Szaúd-Arábia, de akár Oroszország) számára is befolyásuk növelésére.

AZ OMÁNI ÖRÖKÖSÖDÉSI KÉRDÉSEK – A SZULTANÁTUS ÚTKERESÉSE

Az ománi szultánság az elmúlt években olyan kihívásokkal nézett szembe, amilyenekkel az omániaknak előtte évtizedekig nem kellett foglalkozniuk. Egyrészt az ország élén a brit támogatással végrehajtott [1970-es családon belüli puccsot](#) követően hatalomra kerülő Kábúsz szultán egészen 2020-ig uralkodott, így eddig nem került sor trónutódlásra, másrészt pedig hosszas prosperálást követően a gazdaság már több mint egy évtizede erősödő kihívásokkal küzd.

Az ománi politikai rendszer a fél évszázadon át uralkodó szultán alatt stabilizálódott, méghozzá a [helyi sajátosságok összegyűjtésével](#). Bár az erősen centralizált vezetés nem egyedi jelenség a térségben, Ománban kifejezetten komoly múltra tekint vissza, elsősorban a [stratégiai fekvése](#) miatt kialakult meghatározó jelentősége okán. A tengeri kereskedelemben játszott fontos szerepe miatt színterévé vált az erős etnikai keveredésnek, ami máig az ország egyik jellegzetessége. Mindemellett Omán ibádi vallási hagyományai egyedülállóak a világon, az [iszlám toleránsabbnak](#) tarott ága a világ egyetlen másik országában sincs többségben. Az egyedi vonások megtartásában a gazdaságpolitikai hozzáállás is segített, mivel az az életmód fenntartására törekedett a társadalom jólétének növelése mellett.

A függetlenedés után sokáig nem szabályozták az örökösödést, a kérdés először 1995 szeptemberében került napirendre, miután az akkor huszonöt éve hatalmon lévő Kábúsz szultán [autóbalesetet szenvedett](#), amelyben meghalt az akkori miniszterelnök-helyettese és tanácsadója. Az esetet követően született meg Omán 1996-os alaptörvénye, amely az utódlási kérdéseket is szabályozza. Eszerint a szultán személyéről a királyi család tanácsa dönt egy három napig tartó értekezleten, ám amennyiben ez sikertelennek bizonyul, úgy a korábbi szultán által két lezárt borítékba elhelyezett név a döntő.

A 2010-es évek második felétől az [öregedő szultán romló egészségügyi állapota](#) miatt a trónutódlás kérdése belföldön és nemzetközi szinten is napirendre került. [2014-ben vált nyilvánossá, hogy vastagbélrákkal küzd](#). Akkoriban sok időt töltött Németországban, ahol kezeléseket kapott, és már ekkor lépéseket tett az utódlás zökkenőmentessé tétele és a hatalomátadás stabilizálása érdekében. [Két borítékot](#) helyeztek letétbe arra az esetre, ha az egyikkel történne valami, illetve biztosítékként a másik igazolására. Végül az idős szultán több évnyi betegeskedés után 2020 januárjában hunyt el. Ekkor lépett életbe a huszonnégy évvel azelőtti alaptörvénybe foglalt eljárási rend, és a királyi család felnyitotta az elhunyt szultán akaratát tartalmazó levelet. Mivel az idős uralkodó gyermektelenül halt meg, [így találgatások sora előzte meg](#) a végső döntést a következő szultán személyét illetően. Végül Hajszam ibn Tárik, Kábúsz szultán tizenöt évvel fiatalabb unokatestvére lett az kinevezett utód.

Kinevezésekor Hajszam szultánnak szembe kellett néznie azokkal a gazdasági kihívásokkal, amelyeket az elődje hagyott rá. 2019 végére az államadóság a GDP 60%-ára rúgott, továbbra is a szénhidrogénipar jelentette az állam bevételi forrásainak legnagyobb részét, és a nem megfelelő oktatási rendszer

miatt megnövekedett az ománi állampolgárok körében a fiatalok munkanélkülisége, ami már 2019-ben [49%-ra emelkedett](#) a huszonöt év alatti népességben. Ezeket a kihívásokat mélyítették tovább 2020 eseményei: a koronavírus nemzetközi gazdaságra gyakorolt hatása miatt a szénhidrogének világpiaci ára, valamint a kereslet is csökkent, így a maszkati [államkassza sem könyvelhetett el akkora bevételt](#), amekkorát korábban terveztek. Bár az újdonsült szultán nem követte maradéktalanul elődje gazdaságpolitikáját, az elődje gyakorlatával szakító, az államháztartás kiadásait csökkentő reformok mégsem voltak elegendők a negatív trendek megállításához. A költségvetési hiány növekedett, ezzel egy év alatt drasztikus mértékben, további több mint 20%-kal emelve az államadóságot, Hajszamnak muszáj volt reformokat bevezetnie. Bár a GCC-tagállamok még 2016-ban megállapodtak arról, hogy bevezetik az általános forgalmi adót, a döntéstől függetlenül ez a lépés Ománban végül 2021 áprilisában jött el. A forgalmi adó bevezetése azonban nagyon sok [kivételt és mentességet](#) tartalmaz, ami rontja a hatékonyságát. Emellett az új szultánnak a [szociális költségvetés terén is kiadáscsökkentést kell eszközölnie](#), ami aggasztó lehet a társadalmi támogatottság és stabilitás szempontjából.

Az új szultán a Kábúsz szultán idejére jellemző szélsőséges mértékű centralizáció megváltoztatására törekedve eltért a [korábbi gyakorlattól](#), és már nem ő felel a pénzügy- és a külügyminiszteri feladatokért, hanem ezekre a pozíciókra is kinevezett minisztereket. A döntést az indokolja, hogy a válságban szükségesek a gyors és határozott döntések, amelyek segítenek a megoldás kivitelezésében és a hatékony kormányzásban.

Ebben a kényelmetlen és instabil helyzetben, egy évvel hivatalba lépése után a szultán megváltoztatta az örökösödési eljárást. Mivel már az ő trónra kerülése előtt is számos spekuláció és találgatás előzte meg a hivatalos bejelentést, ezért az instabilitás elkerülése végett már most megnevezte az utódját. A többi GCC-államhoz hasonlóan Ománban is koronaherceget jelölt ki, aki a szultánt követi az öröklésben. A koronaherceg kiválasztásánál a primogenitúra elve alapján a [legidősebb fiát jelölte ki](#) utódaul. A mindössze harmincegy éves Zíjazin ibn Hajszam az angliai Oxfordban szerzett politológus diplomát, majd Londonban volt az ománi nagykövetségen második titkár. 2020 augusztusában helyet kapott apja kormányában, azóta ő tölti be a kulturális, sport- és ifjúságügyi miniszteri posztot. Bár a koronahercegség egyelőre nem jár számára kötelezettségekkel, helyzete további erősödése várható, amint apja egyre széleskörűbb feladatokkal és döntési jogkörökkel ruházza fel.

A kinevezés híre [ellentmondásos fogadtatásban](#) részesült az ománi elitben és a társadalomban. Egyfelől az [utódlás folyamatának](#) formalizálása és az ebből következő politika pozitív előrelépésnek tekinthető, másfelől viszont maga az eljárás nem felel meg az ománi hagyományoknak. Az időzítés megfelelő, hiszen – bár ezzel az új szultán szembe megy a nagy tiszteletben álló Kábúsz korábbi akaratával –, a [helyi média szerint](#) a lakosság is egyetért azzal, hogy az uralkodónak joga van a saját megfontolása alapján átalakítani a rendszert.

Összességében a külföldi szakértők és a helyiek is üdvözölték a döntést, hiszen így átláthatóbbá vált az öröklés rendszere, ami megkímélheti Ománt a hatalmi vákuumtól a jövőben. Az alkotmányban rögzítésre került az is, hogy milyen eljárást kell alkalmazni a későbbiekben. Amennyiben a trónra lépés időpontjában a szultán még nem töltötte be a huszonegyedik életévét, úgy a családnak egy tanácsadó bizottságot kell létrehoznia. Fiúörökös hiányában a szultán legidősebb fiútestvére lép elő az öröklési sorban. Az új szultán fia mellett a testvérét, Sihábot is [magasabb pozícióba emelte](#): védelmi miniszterelnök-helyettesként segíti a szultán munkáját, míg Aszád féltestvére a nemzetközi kapcsolatokért felelős miniszterelnök-helyettes. Ezek a lépések segítenek stabilizálni a családon belüli hierarchiát, és növelik a szultán iránti lojalitást.

Hajszam szultán átalakítási törekvései egyértelműen afelé mutatnak, hogy a saját szerepét csökkentse és sokkal inkább szakmailag tapasztalt vezetőket helyezzen pozícióba. Belátta, hogy a túlzott centralizáció és a szultán egyszemélyes vezetőszerkeze miatt az állam képtelen megbirkózni azokkal a kihívásokkal, amelyek jelenleg az ománi gazdaságot tépázzák. A társadalmi elégedetlenségtől való félelem szintén motiválja az uralkodót abban, hogy szembenézzen a strukturális problémákkal, a korrupcióval, valamint a lakosság azon igényével, hogy beleszólást kapjon a politikai döntésekbe. A folyamatok lassan elvezethetnek oda, hogy az elégedetlenség növekedésével az állampolgárok nagyobb beleszólást kaphatnak a döntésekbe, de az ország vezetését továbbra is megkérdőjelezhetetlennek tekintik.

KONKLÚZIÓ

A 2020-as ománi és kuvaiti öröklési folyamat eltérő jellege jól mutatja, hogy a látszólag hasonló politikai rendszerrel bíró országok között milyen különbségek állnak fenn a stabilitás és a kormányzóképeség tekintetében. Ugyan a rezsimnek mindkét államban sikerült biztosítani túlélését, az új vezetők számos kihívással szembesülnek, amelyeknek egy részét mindeztáig elfedte a korábbi uralkodók karizmatikus személyisége.

A két eset értékelésében a döntő kérdésnek a rezsimen belüli feszültségek kezelése tűnik. Ománban Hajszam szultán felismerte, hogy a Kábúsz idején kialakult, az uralkodó egyszemélyes befolyására épülő rendszer nem felel meg sem az uralkodócsalád elvárásainak, sem az egyes politikai és gazdasági kihívások kezeléséhez szükséges feltételeknek. Ennek tudható be az elmúlt egy évben megfigyelhető kormányzati reformfolyamat. Ezzel szemben Kuvaitban az uralkodócsaládon belüli generációs és személyes ellentétek kétségbe vonják a rendszer stabilitását, különös tekintettel az ellenzéki és külső szereplők bevonására tett kísérletek miatt.

A vezető kiválasztása és túlélése szempontjából az uralkodócsalád bizalmán túl a társadalmi elfogadottság sem elhanyagolható kérdés. Ebből a szempontból különösen érdekes kérdés, hogy az új vezetés elég ideig stabil marad-e, hogy

kezelni tudja az akut kihívásokat. Kuvait esetében az uralkodóváltás már csak az új emír kora miatt is átmeneti megoldásnak tekinthető, így a háttérben azonnal megkezdődtek azok a pozícióharcok, amelyek az esetleges utódlásra irányulnak. Ománban ennél viszonylag nyugodtabb körülményekre számíthatunk, mivel az uralkodócsalád tagjai a kiszámíthatóságot és a (legalábbis) középtávú stabilitást támogatták. A politikai stabilitás kérdése ezen túl nagyban fog függeni a nem politikai jellegű változók alakulásától, így elsősorban az új koronavírus utáni világgazdasági és energiapiaci folyamatoktól.